

سەير و تەماشە ل گۆلستانا شەرەفنامەیی

(۲/۲)

م. فۇرات كوردزادە
زانینگەھا دەھۆك / كۆليزا زانستين مروڧايەتى

د پشكا تىكى يا فەكۆلىنى دا مە ديت كو مير شەرەفخاننى بەدلىسى د نقيسنا شەرەفنامەيى دا هژمارەكا گەلەك يا پارچەيىن ھەلبەستى يىن جوان د ناقېران دا ئىناينە، د پشكا دووى دا ئەم دى بەردەوامى يى دەينە ئەقان پارچە ھەلبەستىن ژىگرتى، ئەو ژى (ھەلبەستىن دىرۆكا بنەمالا بەدلىسى) و (ھەلبەستىن دىرۆكا ميرىن توران و ئىران)، خالىن زىدە يىن فەكۆلىنا پشكا دووى ئەفەنە:

۱. پارچە ھەلبەستىن جويىنا چارى مە ژ دوو ۋەرگىرائىن شەرەفنامەيى بتتى ۋەرگرتىنە (محەمدەد عەلى عەونى) و (سەلاھەددىن ئاشتى)^(۱)، ئەگەرى ئەفنى چەندى ژى ئەو ۋە كو پرانىا ۋەرگىرپىن شەرەفنامەيى ب تىن پشكا تىكىن يا شەرەفنامەيى (گرېداى دىرۆكا كوردستانى) ۋەرگىراينە، ئەف چەندە بوويە ئەگەر كو ھەتا دەمەكى درىژ پرانىا خواندەقانان ھزردكر كو شەرەفنامە بتتى دەربارەى دىرۆكا كوردستانى يە، ئەفە كو پشكەكا جوان و بەركەفتى و ب ھەمان تەپرز و رىژى دارشتنى دەربارەى دىرۆكا ميرىن توران و ئىرانى ژى ھەيە.

پيا چوون، لهوا به دليسي ديڙيت:

«بر آن مملکت زار بايد گريست

که فريادرس را ندانند که کيست

کند قبه مستی در کعبه قی

اگر چوب حاکم نباشد ز پی»^(۷).

ټانکو: بؤ وی واری بکه گری و فیغان، یی نه زانی ژ پهریشانی یا؛ کی یه لئ خوډان؟ بیړه وشت دئ ل بهرئ بهیتئ گهرییت ب دلئ خو، ټه گهر کهس نه بیت ل سهر زیړه فان!»

ل سهر هه مان کیشا هه لبه ستئ بوله ند ټیقبالی شیرازی (م: ۱۹۰۰ز) ژی ديڙيت:

«بر احوال من زار بايد گريست

که درد مرا چاره جز مرگ نيست»^(۸).

ټانکو: بؤ حالئ من پيدفي یه گری و فیغان، کو ژ دهر دئ من را؛ بژلی مرنئ نینه دهرمان!

ل جهه کئ دی به دليسي ب وی ده ستودارئ ناژاوی ديڙيت:

«ولایت ز سلطان چو خالی شود

رئيسی بهر قریه والی شود»^(۹).

ټانکو: ټه گهر وه لاته ک ژ میړسهرئ خو بیبار بوو، دئ بڼه میړسهر چی بکیرنه هاتئ رابوو!

باپیرین دیروکنفیسئ مه ده لویستین سهر دا بوورینه، بؤ نمونه میر (مه لک شه مسه ددین) کو هه فژینا وی خویشکا سولتان ټه سکه ندهر میرزایئ قهره قوینلو بوو، ټه و ژنه چونکی تورکمان بوو؛ ټه هلا سوارئ و نیچیرئ بوو، وئ دفی یا دناف باژیرئ ژی دا وی عده تی بکه ت، لئ میرئ به دليسي نه هیلا و گوټئ «ټه م کور دین و ټه ف عده تین ژنکین تورکمان ل ده ف مه نینه»، ده م هه فژینا وی بیړیزئ دکه ت؛ ټه و مسته کئ ل ده ف هه فژینا خو دده ت و ټه و ژی ددانکئ خو ږادکه ت دچپته ده ف براین خو، ټیدی

بوویه نه خوښی و میرئ به دليسي سهر وئ کړیاری هاتی یه کوشتن^(۱۰)، دیروکنفیس ل سهر زارئ سه عدی شیرازی (م: ۱۲۹۲ز) ب ټه فئ شهرمزاریا داپیر و باپیرین خو ديڙيت: (۱۱)

«بلطافت چو بر نیاید کار

سر ببحرمتی کشد ناچار»^(۱۲).

ټانکو: ټه گهر ب خوښی و جوانی چاره نه بتن، دوویماهی یئ دئ شرم و فهیتئ به تن!

پشتی کوشتنا مه لک شه مسه ددین، کورئ وی یئ مه زن ټه میر شهرف بوویه میرئ به دليسي، لئ ټه و مروقه کئ گه لکئ سهر، ده رویش و قه لندهر بوو، ب شه فان ل گهرماقین هه مامان و گويفکان دنقست و ب ږوژئ دويف سهرئ خو دگه ری یا و های ژ بايئ فه لکئ و تهخت و سه لته نه تن نه بوو، ههروه کی ټه و ب نه پنی یا ژیانئ هه سیابوو^(۱۳)، لهوا به دليسي ل سهر زارئ نیزامی یئ گه نجه وی (م: ۱۲۰۹ز) ديڙيت:

«اگر شادی اگر غمگین درین دیر

نهء ایمن ازین دیر کهن سیر

چو می باید شدن زین دیر ناچار

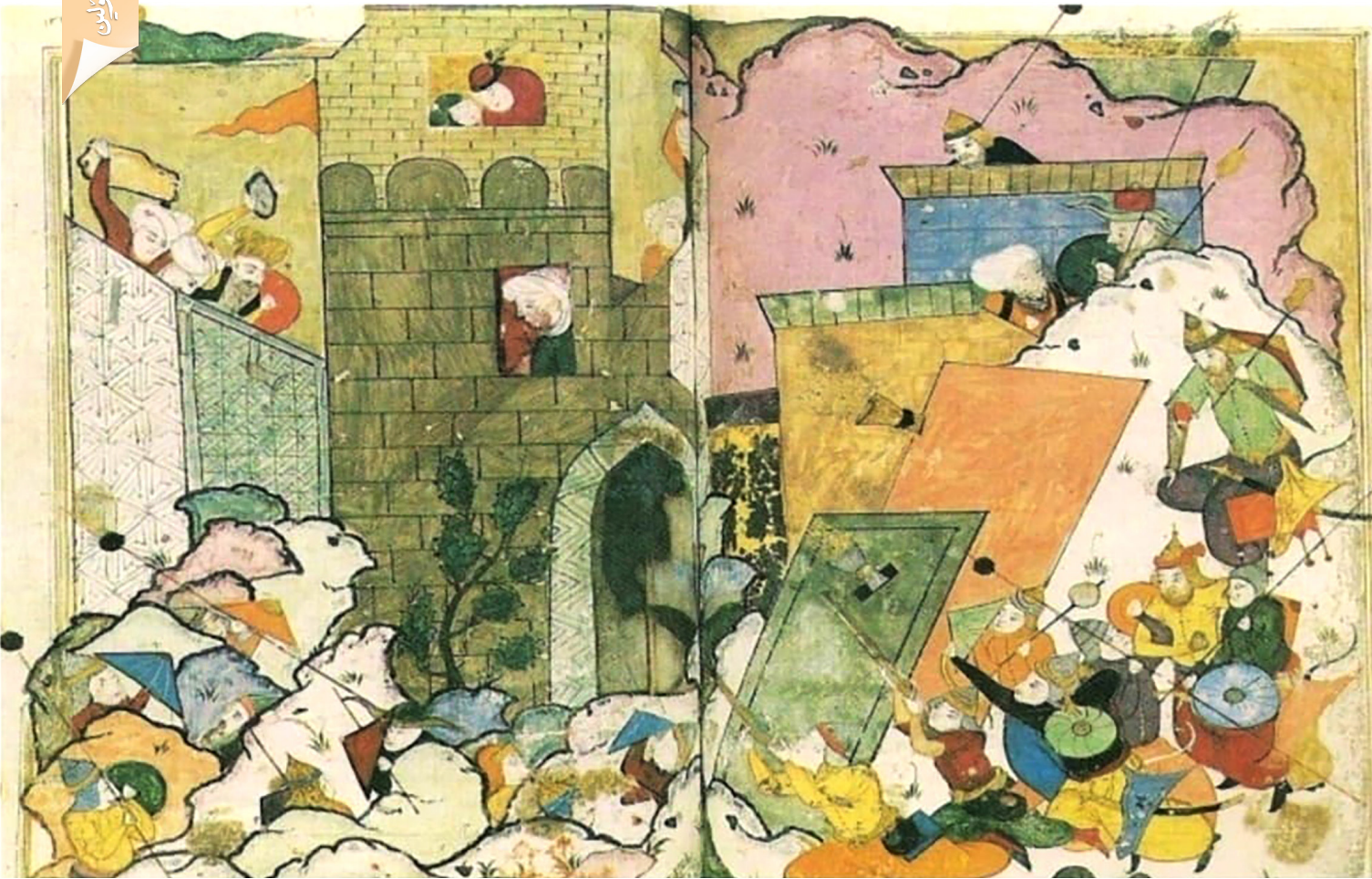
نشاط از غم به و شادی ز تیمار»^(۱۴).

ټانکو: چ یئ ب خه م بی ل فئ دنئ چ یئ شادان، ههرئ دوودلی ل فئ دنیا بی ټه مان، ناچار دئ بارکه ی زوی یان دهرنگ، ټه و چپتره ژ دلخوشیه کا دهره و دهر دئ بی دهرمان!

د به حسکرنا ره وشتئ ټه میر شه مسه ددین کو مروقه ک دهیتئ به راهی یا وی و ب ټاماده بوونا وه زیر و کاربده ستین دهوله تن خه به ران ديڙيته میرئ به دليسي، لئ میری دهی نه کر، چونکی ژ ره وشتئ وانه نابیت ب توړه یی بریارا بدن، ههروه کی بابئ مه جنوونئ له یلايئ شیره تان ل سهر زارئ نیزامی یئ گه نجه وی ل کورئ خو دکه ت:

«گر صبر کنی ز صبر بی شک

دولت بتو آید اندک اندک»^(۱۵).

هیرشا تورکمانان لسه‌ر بدلیسی / (عبدالرقيب يوسف الزفنگي، الفن في لوحات كتاب «الشرفنامه»، ت: دلاور زنگي (سوريا: ۲۰۲۳)، ص ۱۹۱).

دلی را فروزان کنی چون چراغ
نهی بر دل دیگر از درد داغ»^(۳۷).

نانکو: «یّ ته سه‌ربلند کری، کهس نینه سه‌ری وی شوّر کهت. یّ ته سه‌رشوّر کری، کهس نینه وی سه‌رفراز کهت. تویی دلّی باشان گه‌ش دکه‌ی وه‌ک چرا، ده‌رده‌کی بوّ خرابا؛ ده‌رمان چاره‌ناکه‌ت!».

پاشی دیرۆکنقیس ده‌یته سه‌رهاتی یا بابی خوّ نه‌میر شه‌مه‌سه‌ددین کو ل سالا (۱۵۳۴ز) دمینیته دنافه‌را نال و بزماران دا، ده‌می سۆلتان سوله‌یمانی قانونی فه‌رمان دایّ میرگه‌ها خوّ ب گوه‌وړیت دگه‌ل باژیرین (مه‌رعه‌ش و مه‌لاتییا)، ماقویله‌کی کوردان ل دیوانی (کو کاربده‌ستین سۆلتانی لی بوون) ب کورمانجی دبیژیته میری به‌دلیسی «نه‌گه‌ر مولکی باب و باپیران ژ ته بستین، یا دی بوّ چی یه؟» لی میر دبیژیتی کو «سۆلتان یّ مه‌ تاقی دکه‌ت و

«جهانگیری از بخت سر آمد
هماند در خداوندی مویند
ظفر پیوسته باشد در رکابش
شرف در موکب نصرت ایابش»^(۳۵).

نانکو: جیهانگیری نه‌به‌س هی‌ز و باسکن؛ به‌خته، یّ خوّدی پشتا وی گرت؛ کهس نه‌شیت ب چه‌مینیت، یّ به‌ختی سپی لی بوو یار هر جیّ بجیتی؛ دی ته‌ختی وان گریت و هه‌فرکی چه‌مینیت، پاشی ل سه‌ر زاری نیزامی یّ گه‌نجه‌وی ب به‌ژنا باپیری خوّ دبیژیت:^(۳۶)

«سری کز تو کرده بلند کرای
به افکندن کس نیفتد ز پای

ب تتی دڤیټ ههلویستی مه بزانیټ، دڤیټ ئەم دویدی ههستان نهچین»، بهدلیسی ستایشا ئەڤی عاقلدارین دکهت و دبیژیت بلا مروڤ یی شارهزا بیت، دونیایی گهلهک میر گوری خو کرینه:

«بلند اقبالی دشمن بلاییست

و گر نه (کوه کن) مردانکی کرد»^(۴۸).

ئانکو: گهرچی فهراهادی ب کونکرنا چپای میراتی کر، لی ئیقبال بو ویه یی ب مهژیی خو شول کر، مههم ژئی ئەوه مروڤ ب هیزا زهند و باسکان ناگههیته هیڤیا خو، وهکی چاوان فهراهادی چپا کون کر، لی نه بهختی دونیایی بیت و نه کهیفا دژمنی ب مروڤی!

لی شهپری مهژی و دلی، زهندک و سیاسهتی خوڤانی پهريشان دکهت، لهوا میر شههمسهددین گهلهک بی حال بوو، بهدلیسی ب خهم ڤه باسی وی دکهت: «عمری بابی من شیصت سالی بووی و زاف غهم و غوصهیی رۆزگاری کیشایی و مهعجوو و ئەفیوون ئستعمال کری و ضعیف الحال بووی، ئیدی مهیلا خزمهت شاهانه نهبووی، خوه ب نههایئ ئولفهت کربوون، د وی مددهیی ژ ئەولاد و ئەتباعان قهطع علاقه بووی، باخصوص پهريشایا طایفا رۆژکان زاف ل وی ئەهه کربوو» و دبیژیتی:

«مجردان تو از یاد غیر خاموش اند

ب خاطری که تویی دیگران فراموش اند»^(۴۹).

ئانکو: نهمان و ژبیر چوون ههفال و یار، تو ب تتی یی ژ ناف مایی وهکی یادگار.

ل دوویماهی یا پهرتووکی میری مه ژنوی خو ددهته نیاسین کو ئەو کوپری میر شههمسهددین و دایکای خاتونیهکا تورکمان {نافی وی نائینیت} کچا ئەمیرخانئ مؤصلو یی ناسیار ب {توقماقی بایه ندووری} والیی تازه ربايجانی بوویه:

«ئەڤ ههقیره {باسی خو دکهت} ل سالا (۹۴۹ کوچی/ ۱۵۴۲ز) ل وهلاتئ قومئ ژ دایئ وهلدیه، ئابا و ئەجدادید مه مروڤنه عالم و فاضل و ژ عابا بهره کهتا وانه ئەڤ بهنده ژئی ژ زارۆتی ههتا ئیروکه کو عمری من ژ شیصتن بووریه،

من ژی دایم مصاحبهتا عولهما و صولهان و فاضلان کرییه و لهظهیهکی ژ مهجلسا ئه رباب هونهران خالی نهبوومه»^(۴۰)، پاشی پهسنین خو دکهت ب دیرهکا مهولانا جامی (م: ۱۴۹۴ز) و ل سهر زیده دکهت:

«جامی از آرایش تن پاک شو

در قدم پاک راوان خاک شو»^(۴۱).

شاید از آن خاک بکردی رسی

کرد شکافی و بهردی رسی»^(۴۲).

ئانکو: وهک جامهکا شویشه یی پاک و زهلام، بو گیانپهروهه و مهزنان هوگر و ههڤالم، عهسلئ من ژ کوردین چیا و شکهفتان، نهڤیی میرخاسین وهک رۆسته می زالم، دیسان وهک شانازی ب خو دبیژیت:

«هر که ز دولت اثری یافته

از دل صاحب نظری یافته

هر نظری کس سر صدق و صفاست

چون بحقیقت نکری کیمیاست

همت پاکان چو در آید بکار

برگ گل تازه بر آید ز خار»^(۴۳).

ئانکو: یی دهوله تداری دناڤ دهمارین وی دا؛ خوڤان دله یی ب زانین و عرفان. تهماشای یا پاکه؛ راست و درسته. کارئ په ییڤ و دهستی وی وهک کیمیاگه ران. هیممه تا وی یا بلنده و سه ری وی بلندتر، وهکی سۆرگه لهکییه ناف کومهکا ستریان.

سه بارهت پارچه یین دووباره یین دناڤ پهرتووکی دا، ده باره ی وی دیمه نی ده می ئاغایین بهدلیسی ب دیتنا میری خو شاد بووین، دیسان ده می خه لکی و سۆلتانئ عوسمانی ریز ل دیرۆکنڤیسی گرتین و دووباره میرگه ها بهدلیسی داینه دهستی وی و چه ندین دیاری ژ لایئ سۆلتانی بو هنارتین^(۴۴)، ههردوو جارن ل سهر زاری حافز شیرازی دبیژیت:

شاه ته‌ماسپ سَه‌فه‌وی ل بدلیسین / (عبدالرقیب یوسف الزفنگی، م. س.، ص ۲۰۷).

ثانکو: «کارزان و خهمخوَرَن ل ناستن میر و شاهان،
 ئەون ب کار و ره‌وشتن خو د بوهاگران، ئەو داخ و دەردن
 بو جهرگن خرابان، ئەو مەرهمەن بو سەر برینا باشان».

ل دوویماهی یی دیروکنقیس دبیژیت: «نھۆ ل تاریخا
 هجره‌تی (۱۰۰۵ کۆچی / به‌رانبه‌ر ۱۵۹۷ز) حکومه‌ت
 مه‌ورووشی ب خو‌سه‌ر دده‌ست به‌نده‌یه، لاکن بالطبع
 ئەز عاجز بوویی، ب رضا خوه ئەمری حکومه‌ت سپاریی
 وه‌له‌د عه‌زیز ئەرجومه‌ندی شمس‌الدین به‌گن کریه، وه‌ک
 شه‌فقه‌تا بابن ئەزی چه‌ند به‌یتان ژ بو‌ی فه‌رزه‌ندی خوه ژ
 (خره‌د نامه) یا مه‌ولانا جامی ره‌حمه‌ت لئ بت دانم: (۳۷).

«شکر خدا که هر چه طلب کردم از خدا

بر منتهای همت خود کامران شدم» (۳۵).

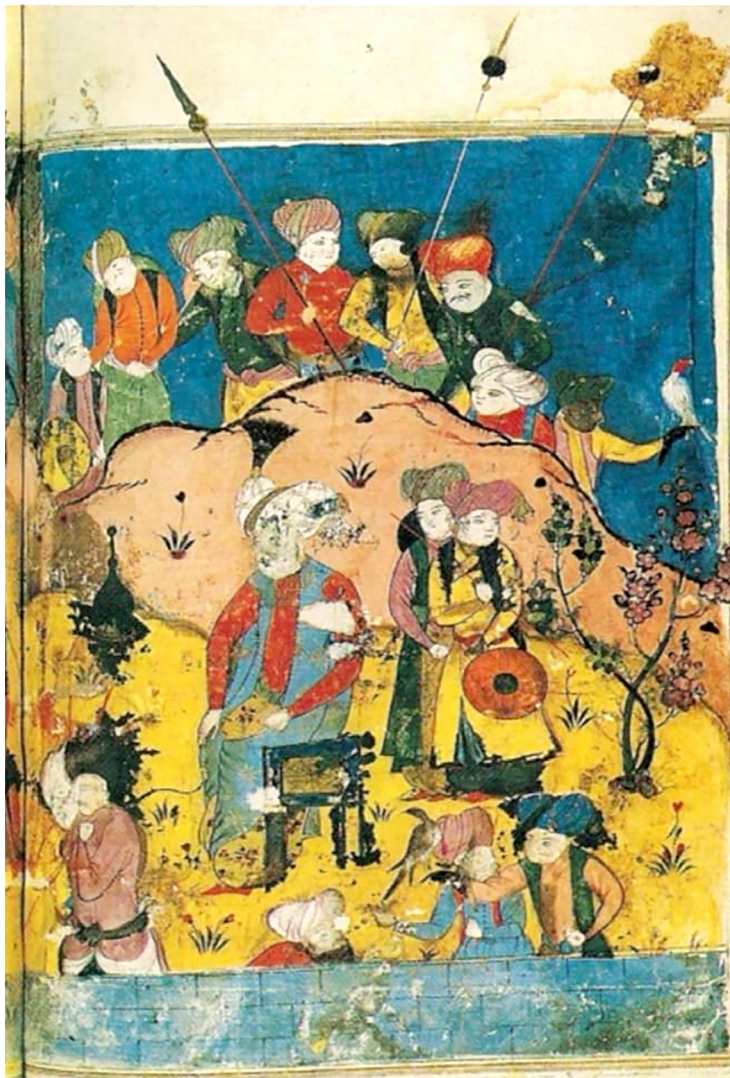
دیسان به‌دلیسی په‌سنا خو دکه‌ت کو ده‌می کاروبارین
 خه‌لکی دکرن، ب داد و دلوفانی سه‌ره‌ده‌ری یا وان دکر و
 دبیژیت:

«صاحب نظران انیس شاهان باشند

مقبول دل جهان پناهان باشند

هم بر جگر ستمکران نیش زنند

هم مرهم زخم داد خواهان باشند» (۳۶).

دیروکئقیس شەره فخان
بدلیسی، میرۆ کوردان/
(عبدالرئیب یوسف
الزفئکی، م. س،
ص ۲۰۱).

بیش ازین گفتن نیارم والسلام»^(۳۹).

ئانکو: سوپاس بۆ خودایئ مەزن و میهرەبان، مە نقیسی
دیروکەکا بوهاگران، سەرھاتی یا میرین کوردستانی تەمام،
مە چ نەما بیژین والسلام!

دوو/ ھەلبەستین دەربارە ی میرین تۆران و ئیران

دەربارە ی دەستییکا عوسمانیان بەدلیسی خۆ د چیتە
سالا (۱۲۱۴ز) ودییژیت باژیری مەرۆ یی زیدگەھئ ئەفئ
بنەمالئ ژ لایئ مەغولیان فە کوشتارەکا وەسا مەزن تیدا
ھاتی یە کرن، کو (سەید جەمالەددین) نافەک دگەل
ھندەک کەسان ھاتییە پاسپاردن بۆ ھژمارتە لاشین مری
یان بۆ ماوہیئ سیزدە پوژان و ئەو ب فی کاری دگەر
گەلەک ب خەم کەفتینە^(۴۰) و ئەف چوارینا عومەر خەییام

«بیا ای جگرگوشە فرزند من

بنە کوشە بر گوھر پند من

شنو پند و دانش بآن یار کن

چو دانستی آنکە بدان کار کن»^(۳۸).

ئانکو: وەرە ئە ی جان و جەگەرئ بابئ؛ کۆرئ من، گوھئ
خۆ بدە فان پەندین زبیرینین من، بکە گوھارک و وەک
گەوھەران ھەلگەرە، یا باش بیت بکە و بلند بکە سەرئ من.
پاشی بەرگی بدوویمایە دئینیت:

«منت ایزد کہ بر وفق مراد

کرد کلکم از سر دانش سواد

قصەء حکام کردستان تمام

(م: ۱۱۳۱ز) بويوه زمانحالى وان:

دینه میړان!

«اجزای پیاله‌ای که در هم پیوست
بشکستی آن روا نمی دارد مست
چندین سر و ساق نازنین و کف دست
از مهر کویوست و به کین که شکست؟»^(۴۱).

دەربارەى شەهیدبوونا (میر ئەبوو ئیسحاق ئینجو) ب
دەستى (موبارزەددین موحمەمدى موزەففەرى) ل سالا
(۷۵۸ مش / ۱۳۵۶ - ۱۳۵۷ز) کو دبیزن دەمى کوشتنا وی
دا ئەف چارینه ب حالى خو گۆتى یه:

«افسوس که مرغ عمررا دانه نماند
آمید بهیچ خویش و بیگانه نماند
ردا و دریغا که درین مدت عمر
از هر چه بگفتیم جز افسانه نماند»^(۴۵).

ئانکو: «سەرخۆش دل نادەت پەیالەکی بشکینیت، ئەو
پەیالی ب مەیا خو جیهانەکی بو دینیت، پا خودی ئەفان
لەشین نازک و نازەنین... ب کیزک عەشقی د ئافرینیت و
ب کیزک غەزەبی دبرینیت!؟»

ئانکو: «مخابن کو تومکەک بو بالندەیی ژبی نەمای،
خۆدانی هیشی ژ ناسیار و بیانی نەمای، ئەی داغ و دەرد
کو هەتا فی دانئ عەمری، هندی مە گۆتی و کری خپر چوو
و نەمای!».

ل سەر سیرەتا عەشقی، هەندەک چیرۆکین ئەفینداری ژى
د شەرەفنامەیی دا هەنە، بو نمونە دەربارەى ئەفینداربوونا
سۆلتان ئەبو سەعید بەهادورخانئ ئیلخانئ ل کچا میری
بەغدا ل سالا (۷۲۷ مش / ۱۳۲۶ز) کو هەلبەستەکی ل سەر
زارى وی فەدگوهیژیت:

«بیا بمصر دم تا دمشق جان بینی
که آرزوی دم در هوای بغداد است»^(۴۲).

ژ سەیر و سەمەرایە کو دی بینین میر موبارزەددین ژى
هەر تووشی کودەتایی بوو ژ لایئ کورئ خو ل سالا (۷۶۰
مش / ۱۳۶۹ - ۱۳۷۰ز) یئ کو بابئ خو کورەکری و ئیخستیه
زیندانه‌کا بن ئەردی ل کەله‌کئ و زانایەکی پینگۆت:

«یکچند شکوه حشمتش میل کشید
یکچند سبه زهند تانیل کشید
پیمانە دولتش جوشد مالمال
هم روشی چشم خودش میل کشید»^(۴۶).

ئانکو: وەرە مسرا دلئ من، تا دیمەشقا گیانئ من بیینی،
کو ئارەزوویا دلئ من حەزا چوونا بەغدايە، هەرۆه‌کی
دبیزیتئ کو ژ سەرانسەری جوانئین مسرئ، شام و ئیرانئ
دلئ من بتنئ ب تەفە (جوانا بەغدايئ) هاتی یه گریدان!

ئانکو: کانئ ئەوی گرتی رۆبەر ب فەرسەخ و میلان؟
سنوورئ خو بری هەتا فۆرات و نیلان، پاشی دەولەت ژ
سەری کەتی و بوویە بەلا سەری، کوری کورە کر و گریدای
ب زنجیران؟!».

ژبلی چیرۆکین عەشقی، سەرھاتیین خیانەتئ ژى هەنە بو
نمونە ل سالا (۷۴۴ مش / ۱۳۴۳ - ۱۳۴۴ز) عیزەت مەلک
هەفژینا (شیخ حەسەن کۆچەک) ژ سەرکردەیی ئیلخانیان
ژ ترسا ئاشکەرابوونا پەیوہندی یا وئ یا نەشەری دگەل
زەلامەکی، شەفئ دگەل دوو سن جاریان چوونە هنداڤ
سەری شیخی و ئەو کوشت، سەلمانئ ساوہ‌جی (م: ۱۳۷۴ز)
یئ دژمنئ شیخی گۆت:^(۴۳)

«زنی چگونه زنی خیر خیرات حسان
زهی خجسته زنی خایه‌دار مرد افکن»^(۴۴).

شاه شوجاعئ موزەففەری و مەحموودشاهئ برائئ وی
بو ماوہیەکی شەر سەرا تەختی دکر، ل سالا (۷۷۶ مش /
۱۳۷۴ - ۱۳۷۵ز) مەحموودشاه مر و شاه شوجاعی ئەف
چارینه گۆت:

«محمود برادرم شیر شیر کمین»

ئانکو: «ژنەک راببیت ژ شیرە ژنان، چ ژنە نیچیرفانا

میکرد نزاع با من از بهر نگیں
کردیم دو حصه تا بر آساید خلق
او زیر زمین گرفت و من روی زمین»^(۴۷).

ثانکو: «مهموودی برا! نیچیرفانی شیرا، مه چند شهر
کر بو ته ختی شاهی، من مولکی بن نورد دا ته و یی سر
بو من، دا خه لک ژ چره یا مه بکعت ته ناهی!

لی دهسته لاتا موزه فیریان گه لک فنه کیشا، ل سالا
(۷۹۶ مش / ۱۳۹۲-۱۳۹۳ز) تهیموورله نگ هیرشه دهوله تا
وان دکعت و بنه مالا وان هه می یی ژ ناقدهت، بهدلیسی ژ
هه لبه ستفانه کی نه نیاس فه دگوهیژیت:

«بعبرت نظر کن بآل مظفر
شهرانی که کوی از سلاطین ربودند
که در هفتصد و خمس و تسعین ز هجرت
نهم شب زماه رجب چون نمودند»^(۴۸).

ثانکو: ته ماشه که موزه ففهریان چ دهرس و عیبره تن، ب
جاره کی هاتن و گوک ژ سواران ستاند، د نهی ره جه با
حه فتسه د و نوٹ و پینجی، چاوا ب جاره کی نه مان و تو فقی
وان براند».

ژ سهرهاتیین دی یین سهر ده می عبدالطیف میرزا بابی
خو تولوغ به گی تهیمووری کوشتی، شهش هه یف پیقه
نه چوون خزمه تکاره کی وی ژ پابوو میرزا عبدالطیف
کوشت^(۴۹)، لهوا بهدلیسی ریژه کی ژ (نیزامی یی گه نهجوهی)
تهوا دبیزیت «پدر کش پادشاهی را نشاید» دینیت و ل
سهر زیده دکعت:

«پدر کش پادشاهی را نشاید
وگر شاید بجز شش مه نشاید»^(۵۰).

ثانکو: بابکوژ شاه بیت خیری ژ شاهاتییا خو نابهت،
ته گهر ببهت ژ شهش هه یقا پتر نابهت!

نهریتی کوشتنا بابی ژ لای کوری د دیروکی دا یا مشهیه،
نیزامی بخو تهو ریژه ل سهر خسرو (کیسرا نه نوشیروان)

ثینایه یی ژ لای کوری خو هاتییه کوشتن، ل فیره بهدلیسی
ل سهر (تولوغ بهگ) و کوری وی دینیت، تیک ژ سهرهاتیین
دی یین سهر تهوه وهکی دیروکنقیس جه لاله ددین سیوی
(م: ۱۵۰۵ز) دبیزیت: ل سالا ۸۶۱ز (المنتصر بالله) بابی خو
یی خه لیفه (المتوکل بالله) د خهوا دا کوشت و ل جهی وی
بوو خه لیفه، دبیزن جاره کی د خزینا بابی خو د خه بتی و
مه حفویره ک دیت ب فارسی یا که فن یا ل سهر نقیسی
«تهز شیره وهی کوری کیسرا نه نوشیروانم، من بابی خو
کوشت و پستی وی ب تن شهش هه یقان من خوشی ب
خو بر!»، ثینا خه لیفه بزیدا و نه ساخ بوو و که فته جهان، ب
هه مان شیوه د خهوا دا هاته کوشتن ته فقه ژ پستی شهش
هه یقان ژ کوشتنا بابی خو!^(۵۱).

ل سالا (۸۵۵ مش / ۱۴۵۱ - ۱۴۵۲ز) میرزا بابوری
تهیمووری فه رمان دا چاقین برایی وی کوره بکه ن دا کو
ب دژی وی نه رابیت ل پاشه روژی، بهدلیسی ل سهر زاری
ته میر خوسره وی ده هله وی (م: ۱۳۵۲ز) دبیزیت:^(۵۲)

«کرن در سینه چشمی هست روشن
بعبرت بین درین فیروزه گلشن
چنان چشمی که از سرمه شدی ریش
چگونه تاب میل آرد بدیش»^(۵۳).

ثانکو: ته گهر ته هه بن چاقین دلی وه ره ته ماشی، د ته فی
باغی سترا (دونیا) چ دلئیشی یا چیبوی، چاقجوانی کلدا
یی تازه هاتی، هیژ تیر دیمه ن نه دیتین یی کوره بووی، ب
هه مان شیوه (علاء الدولة) ژ ته فقه ب حالی خو گوٹ:

«تا چرخ مرا بید کمانی بر خاست
دل از سر کار این جهانی برخاست
چون چشم مرا دست قضا میل کشید
فریاد ز عالم جوانی برخاست»^(۵۴).

ثانکو: چه رخا فه له کی چه پهک ل من دا و هژاند، دلی من
ژ ته فی دونیایی چنی و مراند، ب ده ستین خو تهز ژ چافا
کوره کرم، ههوار.. گولا من ژ باغی جوانی قه تاند.

نوكه هيچ زانايه كۆ وه كي وي نههاتي يه و ناهيت؛ چانتى خو تۆي بهر دكهت و د رهفپته سه ر بانه كي و هه ر كه سي تيزيكي وي دببت د هافيتي، ده مي بهره كي وي ب تن مای، سه ربازه كي سه فه وي دگه هيتي و دربه كي مرني لى ددهت، نه وي ژي به ري خو دانا و گو ت:

«مدد ميخواهم از سلطان عرشي

همين سنگ است و پشت بام قرشي»

ئانكو: هه وارا خو دبه مه سو لتانى عه رشي، هه مان بهر بيت ل سه ر بانه كي قه رشي! هه ره وه كي بيژيت خودي دي تولي قه كهت نه گه ر ب به ره كي بيت! له وا پشتي له شكه ري سه فه وي ژ باژيري ده ركه فتين تووشى هژماره كا كاره ساتان بوون و هه مي هاتنه كو مكوژكرن و كه س ژي رزگار نه بوو. له وا خه لكى هه ري ما ورا نه ر، خو راسان و عيراقى، نه هه ريژه (هه مين سه نك است و پشت بام قرشي) كه ربوونه نفرينا خو يا كه لتووري!!^(5A).

ژبدهر:

(1) بنپه ره: شه ره ف خاني به دليسي، شه ره فنامه ي شه ره ف خاني به دليسي - ميژووي ميرانى خانه داني عوسمان و پادشايانى ئيران و تووراني هاوچه رخيان، وه رگيراني: سه لاهه ددين ناشتي، چاپي دووه م، بنكه ي ژين (سليمانى: 2013)، 5 / 2.

(2) شرف خان بن شمس الدين به دليسي، شرفنامه - تاريخ مفصل كرديستان، با اهتمام: ولاديمير ولييامينوف زرنوف، انتشارات اساطير (تهران: 1377ش)، ص 334؛ شرف خان البديسي، شرفنامه - في تاريخ الدول و الإمارات الكردية، ت: محمد علي عوني، دار الزمان، ط 2 (دمشق: 2006)، 1 / 320؛ الأمير شرف خان البديسي، الشرفنامه - في تاريخ الدول و الإمارات الكردية، ت: ملا جميل بندي روزباني، مطبعة النجاح (بغداد: 1953)، ص 364؛ شه ره فخانئ به دليسي، شه ره فنامه هيا شه ره فخانئ به دليسي، ته رجه ما مه لا مه حموودي بازيدي، تويزاندنا: سه عيد دي ره شي، وه شانين ده زگه ها سپيريز (دهوك: 2007)، ل 401.

(3) نظامي گنجوي، شرف نامه، ت: ي. ا. برتلس، نشریات فرهنگستان علوم جمهورى شوروى سوسياليستى آذربايجان (باكو: 1967م)، ص 226.

(4) شه ره فنامه ه: (ت: زرنوف)، ص 336؛ (ت: عوني)، 321/1؛ (ت: روژباني)، ص 366؛ (ت: دي ره شي)، ل 402.

(5) شه ره فنامه ه: (ت: زرنوف)، ص 352؛ (ت: عوني)، 335/1؛ (ت: روژباني)، ص 382؛ (ت: دي ره شي)، ل 412.

(6) <https://ganjoor.net/bolandeghbal/divan/masnavi/b2/sh21>.

روژه كا خواهش يا سالا (861 مش / 1456 - 1457ز) بابور ميرزاي تهيموورى بو سه يراني ده ركه فپته ناف سروشتي، ل سه ر ريكي ده رويشه كي غه ريب ده پته به راهي يا وي و هه لبه سته كا ديژ يا باسي بن وه فايي يا دونيايي دكهت؛ بو ديژيت، سه ربه ندا وي:

«اين همه طمطراف كن فيكون

ذره نيست پيش اهل جنون».

ئانكو: نه هه مي حه فحف و كه نكه نا شاهانه، زلكه كي نائينيت بو ي ب فه نايي هه ي ئيمانه! دويف قه گيرانا به دليسي، نه وه رويشه ده ملده ست به رزه بوو و بابور ميرزا كه له ك تيكچوو و زه وقى وي شكه ست و كه فته ناف جهان و پشتي چار روژان مر!^(5B).

ژ سه ره هاتيبن سه يرين دي ده مي سو لتان نه بو سه عيدى تهيموورى ل سالا (873 مش / 1468 - 1469ز) هاتيبه كوشتن ب ده ستى دژمين خو^(5C)، (مه ولانا جه لاله دديني ده واني) د راستا وي دا گو ت:

«سلطان ابو سعيد كه در فر خسروي

چشم سپهر بير جوانى چو او نديد

الحق چكونه كشته نكردد كه كشته بود

تاريخ قتل مقتل (سلطان ابو سعيد)»^(5D).

ئانكو: سو لتان نه بو سه عيد شاهه كي خو سه ره وان، فه له كي نه ديتبوو ي وه سا ب سال و زه مان، وه ك هه مي ميژچاكان د روژا خو دا چوو، چونكي نه جه لي وي ب (سلطان ابو سعيد) هاتبوو نفيسان، ل في ره نه گه ر نه م پيتين نافى سو لتانى دناف كفاني دا ب حسابا نه بجه دي كو مكه ين دي بيته: (873) مه ره م پى سالا (873 مش / 1468 - 1469ز) يه!

نه هه مرين سه ير ب تن ب سه ري ده سته له تداران نه ده اتان، به لكو زانايين به خه رش ژي هه بووينه، ل سالا (918 مش / 1512 - 1513ز) سه فه ويان هيرشى باژيري (قه رشي) ل ئوزه كه ستانى كرن و بن دلوفاني خه لكى وي كو مكوژكرن، (مه ولانا به ناني) كو به دليسي ديژيت هه تا

- (۷) شه‌په‌فنامه‌ه: (ت: زرنوف)، ص ۳۵۹؛ (ت: عونی)، ص ۳۴۰/۱؛ (ت: روژیانی)، ص ۳۸۷؛ (ت: دیره‌شی)، ل ۴۱۸.
- (۸) شه‌په‌فنامه‌ه: (ت: زرنوف)، ص ۳۵۲؛ (ت: عونی)، ص ۳۳۵/۱؛ (ت: روژیانی)، ص ۳۸۲؛ (ت: دیره‌شی)، ل ۴۱۲.
- (۹) شه‌په‌فنامه‌ه: (ت: زرنوف)، ص ۳۸۲؛ (ت: عونی)، ص ۳۶۱/۱؛ (ت: روژیانی)، ص ۴۰۸؛ (ت: دیره‌شی)، ل ۴۳۶.
- (۱۰) شه‌په‌فنامه‌ه: (ت: زرنوف)، ص ۳۸۱؛ (ت: عونی)، ص ۳۵۹/۱؛ (ت: روژیانی)، ص ۴۰۷؛ (ت: دیره‌شی)، ل ۴۳۵.
- (۱۱) سعدی شیرازی، کلیات سعدی، ت: محمد علی فروغی، انتشارات بروخیم (تهران: ۱۳۲۰ش)، ص ۲۱۳.
- (۱۲) شه‌په‌فنامه‌ه: (ت: زرنوف)، ص ۳۸۱؛ (ت: عونی)، ص ۳۵۹/۱؛ (ت: روژیانی)، ص ۴۰۷؛ (ت: دیره‌شی)، ل ۴۳۵.
- (۱۳) شه‌په‌فنامه‌ه: (ت: زرنوف)، ص ۳۸۱؛ (ت: عونی)، ص ۳۶۰/۱؛ (ت: روژیانی)، ص ۴۰۷؛ (ت: دیره‌شی)، ل ۴۳۵.
- (۱۴) نظامی گنجوی، خسرو و شیرین، ت: لهو الکساندروویچ خه‌تا قوروف، نشر فرهنگستان علوم جمهوری شوروی سوسیالیستی آذربایجان (باکو: ۱۹۶۰م)، ص ۲۲۶.
- (۱۵) نظامی گنجوی، لیلی و مجنون، م: د. علی‌اوغلی علی اصغرزاده و ف. بابایف، اداره‌ه انتشارات دانش (مسکو: ۱۹۶۵م)، ص ۱۶۴.
- (۱۶) شه‌په‌فنامه‌ه: (ت: زرنوف)، ص ۳۹۳؛ (ت: عونی)، ص ۳۶۹/۱؛ (ت: روژیانی)، ص ۴۱۶؛ (ت: دیره‌شی)، ل ۴۴۲.
- (۱۷) نظامی گنجوی، شرف‌نامه، منبع پیشین، ص ۱۳۰.
- (۱۸) شه‌په‌فنامه‌ه: (ت: زرنوف)، ص ۳۹۵؛ (ت: عونی)، ص ۳۷۰/۱؛ (ت: روژیانی)، ص ۴۱۷؛ (ت: دیره‌شی)، ل ۴۴۳.
- (۱۹) سعدی شیرازی، منبع پیشین، ص ۴۹۳.
- (۲۰) شه‌په‌فنامه‌ه: (ت: زرنوف)، ص ۳۹۵؛ (ت: عونی)، ص ۳۷۱/۱؛ (ت: روژیانی)، ص ۴۱۷؛ (ت: دیره‌شی)، ل ۴۴۳.
- (21) <https://ganjoor.net/helali/sefat/sh20>.
- (۲۲) شه‌په‌فنامه‌ه: (ت: زرنوف)، ص ۳۹۸؛ (ت: عونی)، ص ۳۷۳/۱؛ (ت: روژیانی)، ص ۴۱۹؛ (ت: دیره‌شی)، ل ۴۴۵.
- (۲۳) شه‌په‌فنامه‌ه: (ت: زرنوف)، ص ۴۰۵؛ (ت: عونی)، ص ۳۷۸/۱؛ (ت: روژیانی)، ص ۴۲۴؛ (ت: دیره‌شی)، ل ۴۵۰.
- (۲۴) حافظ شیرازی، دیوان حافظ شیرازی، ت: ناهید فرشادمهر، چاپ هشتم، انتشارات گنجینه (تهران: ۱۳۸۸ش)، ص ۳۲۱.
- (۲۵) شه‌په‌فنامه‌ه: (ت: زرنوف)، ص ۴۱۵؛ (ت: عونی)، ص ۳۸۹/۱؛ (ت: روژیانی)، ص ۴۳۱؛ (ت: دیره‌شی)، ل ۴۵۹.
- (۲۶) شه‌په‌فنامه‌ه: (ت: زرنوف)، ص ۴۰۷؛ (ت: عونی)، ص ۳۸۱/۱؛ (ت: روژیانی)، ص ۴۲۶؛ (ت: دیره‌شی)، ل ۴۵۳.
- (۲۷) نظامی گنجوی، شرف‌نامه، منبع پیشین، ص ۵۰.
- (۲۸) شه‌په‌فنامه‌ه: (ت: زرنوف)، ص ۴۴۱؛ (ت: عونی)، ص ۴۰۶/۱؛ (ت: روژیانی)، ص ۴۵۴؛ (ت: دیره‌شی)، ل ۴۷۳.
- (۲۹) شه‌په‌فنامه‌ه: (ت: زرنوف)، ص ۴۴۶؛ (ت: عونی)، ص ۴۰۹/۱؛ (ت: روژیانی)، ص ۴۵۷؛ (ت: دیره‌شی)، ل ۴۷۶.
- (۳۰) شه‌په‌فنامه‌ه: (ت: زرنوف)، ص ۴۴۹؛ (ت: عونی)، ص ۴۱۲/۱؛ (ت: روژیانی)، ص ۴۶۱؛ (ت: دیره‌شی)، ل ۴۷۸.
- (۳۱) نورالدین عبدالرحمن جامی، مثنوی هفت اورنگ، ت: جابلقا دادعلیشاه و دیگران، نشر دفتر نثر میراث مکتوب (تهران: ۱۳۷۸ش)، ج ۱، ص ۵۰۸.
- (۳۲) شه‌په‌فنامه‌ه: (ت: زرنوف)، ص ۴۴۹؛ (ت: عونی)، ص ۴۱۲/۱؛ (ت: روژیانی)، ص ۴۶۱؛ (ت: دیره‌شی)، ل ۴۷۸.
- (۳۳) شه‌په‌فنامه‌ه: (ت: زرنوف)، ص ۴۵۰؛ (ت: عونی)، ص ۴۱۳/۱؛ (ت: روژیانی)، ص ۴۶۱؛ (ت: دیره‌شی)، ل ۴۷۹.
- (۳۴) شه‌په‌فنامه‌ه: (ت: زرنوف)، ص ۳۹۸ و ۴۵۵؛ (ت: عونی)، ص ۳۷۳/۱ و ۴۱۷؛ (ت: روژیانی)، ص ۴۱۹ و ۴۶۵؛ (ت: دیره‌شی)، ل ل ۴۴۴ و ۴۸۲.
- (۳۵) حافظ شیرازی، منبع پیشین، ص ۳۲۱.
- (۳۶) شه‌په‌فنامه‌ه: (ت: زرنوف)، ص ۴۵۱؛ (ت: عونی)، ص ۴۱۴/۱؛ (ت: روژیانی)، ص ۴۶۲؛ (ت: دیره‌شی)، ل ۴۸۰.
- (۳۷) شه‌په‌فنامه‌ه: (ت: زرنوف)، ص ۴۵۶؛ (ت: عونی)، ص ۴۱۸/۱؛ (ت: روژیانی)، ص ۴۶۸؛ (ت: دیره‌شی)، ل ۴۸۳.
- (۳۸) نورالدین عبدالرحمن بن احمد جامی، منبع پیشین، ج ۱، ص ۵۰۸.
- (۳۹) شه‌په‌فنامه‌ه: (ت: زرنوف)، ص ۴۵۹؛ (ت: عونی)، ص ۴۲۲/۱؛ (ت: روژیانی)، ص ۴۷۰؛ (ت: دیره‌شی)، ل ۴۸۴.
- (۴۰) شه‌په‌فنامه‌ه: (ت: عونی)، ص ۱۶/۲؛ (ت: ناشتی)، ل ۲۰.
- (۴۱) عمر خیام، حکیم عمر خیام و رباعیات او، بقلم: یکانی، چاپ بهمن (تهران: ۱۳۴۲ش)، ص ۳۲۷.
- (۴۲) شه‌په‌فنامه‌ه: (ت: عونی)، ص ۳۴/۲؛ (ت: ناشتی)، ل ۵۰.
- (۴۳) شه‌په‌فنامه‌ه: (ت: عونی)، ص ۴۳/۲؛ (ت: ناشتی)، ل ۶۴.
- (44) <https://ganjoor.net/salman/divanss/ghetess/sh140>.
- (۴۵) شه‌په‌فنامه‌ه: (ت: عونی)، ص ۴۷/۲؛ (ت: ناشتی)، ل ۷۱.
- (۴۶) شه‌په‌فنامه‌ه: (ت: عونی)، ص ۴۹/۲؛ (ت: ناشتی)، ل ۷۴.
- (۴۷) شه‌په‌فنامه‌ه: (ت: عونی)، ص ۵۶/۲؛ (ت: ناشتی)، ل ۸۵.
- (۴۸) شه‌په‌فنامه‌ه: (ت: عونی)، ص ۶۲/۲؛ (ت: ناشتی)، ل ۹۳.
- (۴۹) شه‌په‌فنامه‌ه: (ت: عونی)، ص ۸۲/۲؛ (ت: ناشتی)، ل ۱۲۵.
- (۵۰) نظامی گنجوی، خسرو و شیرین، منبع پیشین، ص ۲۰۷.
- (۵۱) جلال الدین السیوطی، تاریخ الخلفاء، دار ابن حزم (بیروت: ۲۰۰۳)، ص ۲۸۴.
- (۵۲) شه‌په‌فنامه‌ه: (ت: عونی)، ص ۸۶/۲؛ (ت: ناشتی)، ل ۱۳۱.
- (53) <https://ganjoor.net/khosro/gozide/masnaviatkh/sh87>.
- (۵۴) شه‌په‌فنامه‌ه: (ت: عونی)، ص ۸۶/۲؛ (ت: ناشتی)، ل ۱۳۲.
- (۵۵) شه‌په‌فنامه‌ه: (ت: عونی)، ص ۸۶/۲؛ (ت: ناشتی)، ل ۱۳۱.
- (۵۶) شه‌په‌فنامه‌ه: (ت: عونی)، ص ۹۳/۲؛ (ت: ناشتی)، ل ۱۴۳.
- (۵۷) سام میرزا صفوی، تحفه سامی، ت: وحید دستگردی، مطبعه ارمغان (تهران: ۱۳۱۴ش)، ص ۴۸.
- (۵۸) شه‌په‌فنامه‌ه: (ت: عونی)، ص ۱۱۶/۲؛ (ت: ناشتی)، ل ۱۷۸.